

УДК 78.452

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-1-14>**Ірина ДУБРОВІНА,***orcid. org/0000-0002-6676-4789**кандидат педагогічних наук, доцент,
науковий співробітник відділу музичних фондів
Національної бібліотеки України імені В. Вернадського
(Київ, Україна) iradubrovina@ukr.net***СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА ЯК ФЕНОМЕН СВІТОВОГО
ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА
(ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

Соломія Крушельницька є видатною вокальною співачкою кін. XIX – поч. XX ст. відомою у світі. Її вокальна творчість зайняла належне місце в українському оперному мистецтві, щироко популізувала народну пісню у музичному світі. Мета роботи – виявлення феномену життєвого та творчого шляху Соломії Крушельницької, яке є самобутньою щодо своєї творчої інтерпретації оперних образів та постановок. Окреслено умови формування творчої особистості Соломії у родинному колі. Узагальнено характерні риси становлення виконавчої техніки та етапи її удосконалення.

Виконавський концепт включає характеристику творчого методу, зокрема її індивідуальне осмислення конкретного твору, власну роль у ньому (інтерпретація твору, прочитання образу), а також особливості виконавської техніки, які застосовуються для втілення сформованого образу. Проаналізовано творчий метод концепції художньої творчості С. Крушельницької, яка синтезувала драматичну сутність оперного дійства з довершеним музичним виконанням. Закинута обставинами непростой дійсності на чужину, вона піднесла рівень і престиж нашого мистецтва своєю багатогранною й подвижницькою діяльністю, гідно пронесла знамено України серед численних народів і культур. Життя Соломії – це кошовне мереживо дружніх взаємин з багатьма найвидатнішими діячами української та світових культур. Визначено її передові демократичні погляди для становлення національної культури та створення умов для європейської освіти української молоді.

Отже, творчий шлях Соломії Крушельницької є прикладом самовідданої праці над собою, самоосвітній процес непевного створення цілісного образу. Новаторський підхід Крушельницької стає еволюцією оперного мистецтва нових технік та методів для творчих експериментів.

Ключові слова: оперний світ, виконавська майстерність Соломії Крушельницької, сценічні персони, вокальна школа, академічний вокал.

Iryna DUBROVINA,*orcid. org/0000-0002-6676-4789**Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Researcher at the Department of Music Funds
National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky
(Kyiv, Ukraine) iradubrovina@ukr.net***SOLOMIYA KRUSHELNYTSKA AS A PHENOMENON OF WORLD
AND DOMESTIC VOCAL ART (ON THE 150TH ANNIVERSARY OF THE BIRTHDAY)**

Solomiya Krushelnytska is an outstanding vocal singer of the end of XIX – beginning of XX century, well known in the world. Her vocal art took its rightful place in the Ukrainian opera art, sincerely popularized folk song in the musical world. The aim of the work is to reveal the phenomenon of life and creative way of Solomiya Krushelnytska, which is original regarding its creative interpretation of opera images and productions. The conditions of formation of Solomiya's creative personality in the family circle are outlined. Characteristic features of the formation of the performing technique and the stages of its improvement are summarized.

The performing concept includes the characteristics of the creative method, in particular, its individual comprehension of a particular work, its own role in it (interpretation of the work, reading of the image), as well as the features of the performing technique used to embody the established image. Analyzed is the creative method of S. Krushelnitskaya's conception of artistic creation, which synthesized the dramatic essence of opera action with a perfect musical performance. Thrown by the circumstances of difficult reality into a foreign land, she presented the level and prestige of our art by her multifaceted and selfless activity, she worthily carried the banner of Ukraine among numerous nations and cultures. The life of Solomiya is a valuable lace of friendship with many outstanding figures of Ukrainian and world cultures. Her advanced democratic views on formation of national culture and creation of conditions for European education of Ukrainian youth are defined.

So, the creative way of Solomiya Krushelnytska is an example of selfless work on herself, a self-educational process of indefinite creation of an integral image. Krushelnytska's innovative approach becomes an evolution of opera art of new techniques and methods for creative experimentation.

Key words: opera world, performing skills of Solomiya Krushelnitskaya, stage personas, vocal school, academic vocals.

Постановка проблеми. Відсутність української державності, власних оперних театрів часто змушувала наших земляків шукати щастя за кордоном. Італія, Франція, Німеччина, де здобували вишкіл наші співвітчизники, давали їм ніби патент для великих європейських сцен. Найвидатніші, як Соломія Крушельницька, досягали чималих успіхів, залишаючи свої імена на скрижалях світового мистецтва. Закинута обставинами непростої дійсності на чужину, вона піднесла рівень і престиж нашого мистецтва своєю багатогранною й подвижницькою діяльністю, гідно пронесла знамено України серед численних народів і культур. Небагато наших митців залишають по собі спогади. Навіть ті, хто добре володіє пером. А особливо вокалісти, кому долею судилося чарувати сучасників своїм голосом, проте більшість їх виступів ми, на жаль, так ніколи й не почуємо.

Соломія Крушельницька – велична жінка античної краси з божественним голосом – була визнана найвидатнішою співачкою світу. Серед її численних нагород та відзнак, зокрема, звання «Вагнерівська примадонна» ХХ століття (Віночок Соломії Крушельницької, 1992:3). Співати з нею на одній сцені вважали за честь Енріко Карузо, Тітта Руффо, Федір Шаляпін. Італійський композитор Джакомо Пучіні подарував співачці свій портрет з написом «Найпрекрасніший і найчарівніший Баттерфляй» після її тріумфального виступу у цій ролі. Успіхи Крушельницької на оперних сценах світу були успіхами і визнанням української музики й мистецтва.

Аналіз досліджень. В основу роботи над проблематикою статті було покладено матеріали з музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові, Білецького меморіального музею, газетні публікації про співачку, спогади та статті про Соломію Крушельницьку, поезії і музичні твори, висловлювання визначних діячів культури, репертуар співачки, путівники по операх з репертуару співачки присвяти митців, хроніки її життя 1893–1920 років, енциклопедичні довідники, дослідження П. Головащенко. Фольклорно-цінним та багатим для вивчення практиками та дослідниками її творчості є праця «Народні пісні з села Соломії Крушельницької, записані в селі Біла Тернопільського району.

Мета статті – розкрити особливості життєвого та творчого шляху видатної співачки Соломії Крушельницької до 150-річного ювілею, повернути увагу до становлення феномену її вокальної майстерності.

Виклад основного матеріалу. Соломія Крушельницька (1872–1952) – символ досконалості, смаку та неперевершеності артистки кінця ХІХ – початку ХХ століття. Її лірико-драматичне сопрано та досягнута багаторічними вправами майстерність школи бельканто стали унікальним явищем у світовому оперному мистецтві. Народилася Соломія Амвросіївна Крушельницька 23 вересня 1872 року у мальовничому селі Білявинці у сім'ї священика, а дитинство її минуло у селі Біла під Тернополем.

Автор книги «Соломія Крушельницька» В. Врублевська стверджує, що походить Соломія з козацько-старшинської (мала герб) та священицької родини. Вона захоплювалася камерним виконанням народних пісень, влаштовувала пісенні вечори, де звучала українська народна пісня. Краса рідної природи, квітучі сади та зелені луки, чарівні пісні тихими місячними вечорами глибоко запали їй у душу (Врублевська, 1986 :23). Замолоду вона виявляла великі музичні здібності, адже володіла видатним за силою і красою голосом широкого діапазону, надзвичайною музичною пам'яттю.

Мати співачки Теодора Григорівна була донькою священика та письменника Григорія Савчинського. Саме мама прищепила їй любов до народного співу, бо постійно у їхній домівці звучав її гарний голос. Батько Соломії Амвросій Васильович був священиком та хоровим диригентом. У їхній родині часто проводилися музичні вечори за участю Йосипа Вітошинського та Євгена Купчинського. Родинне середовище сформувало Соломію та постійно стимулювало до виступів, розповіді казок, співу в сільському хорі. Серед племінників С. Крушельницької – відомі в майбутньому культурні діячі: О. Бандрівська, Я. Музика, О. Шухевич, М. Скорик. Як згадує її сестра, Соломія завжди добре любила грати різні ролі, а ще любила диригувати хором замість батька.

Серед садів чи на майдані могли почути селяни її голос: розлогий, широкий, чистий та сильний. Батько – Амвросій Крушельницький заснував

у селі Біла читальню, куди передав багато своїх власних книг. Дівчинка росла в родині щирих та добрих людей, які виховували людяність та повагу до рідної землі. Вона опікувалася селянами, вчила їх грамоті та читанню, з добрим серцем та вдячністю люди дякували їй за прихильність. Батьки познайомили дітей з творчістю М. Лисенка, Д. Січинського, творами безсмертного Кобзаря та великого Каменяра. Відома співачка і педагог, доцент Львівської консерваторії Одарка Карловна Бандровська згадувала свою тітку, видатну співачку: «більшість українських народних пісень Крушельницька вивчила безпосередньо від селян» (Соломія Крушельницька. Спогади, 1978: 11).

Основи мистецької підготовки Соломія отримала у Тернопільській гімназії, у якій склала іспити екстерном та брала участь у діяльності музичного гуртка. У 1883 році на Шевченківському концерті у Тернополі відбувся перший прилюдний виступ Соломії за підтримки товариства «Руська бесіда». На жаль, на ньому заборонили промову І. Франка, але були присутні багато представників української інтелігенції: К. Устиянович, О. Нижанківський, О. Вітошинський тощо.

Дівчина мріяла про сцену, але їй належало вийти заміж за богослова і жити «як прийнято». Однак, відомий співак О. Мишуга, спогади якого зберігаються у музеї С. Крушельницької (с. Біла, Тернопільської області) розповідав, як дівчина, заручившись підтримкою батька, поїхала в 1891 році у Львів, щоб вступити до консерваторії. У цьому вищому навчальному закладі Соломія багато працювала, щоб 24.06.1893 провести екзаменаційний публічний конкурс, на якому вона отримала срібну медаль та відзнаку. Навчаючись у Львові, Крушельницька співає на концертах Львівського музичного товариства «Боян» і, як пише професор Людкевич, стає взірцем виконання української народної пісні як співачка-професіонал. Це були воістину історичні зустрічі, які виконавиця запам'ятала на все життя. Вона була патріотом своєї землі і щиро любила людей, поетів, народні пісні – творчий геній народу, мала смак до всього слов'янського, захоплювалася М. Гоголем.

Будучи всебічно обдарованою, С. Крушельницька знала кілька іноземних мов і могла вільно виконувати партії мовою оригіналу. Найзнаменитіші диригенти театрів й концертних залів світу запрошували її до співпраці, серед них – Л. Муньйоне, А. Тосканіні. Так, останній стверджував, що в «операх Вагнера, Штрауса, Піцетті, Каталані Крушельницька є неперевершеною» (Оперний світ Соломії Крушельницької: путівник по операх з репертуару співачки, 2018: 21). За словами відомого американського музикознавця Д. Даваля,

«диригенти мали за шану диригувати виставами за її участю» (Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові, 2010: 34). Великий виконавиці присвячували свої твори композитори Д. Пуччіні, А. Каталані, Р. Штраус, письменники, поети. Найвідоміші театри і концертні зали кількох континентів запрошували Соломію Крушельницьку на свою сцену.

Відомий вірш присвятив Соломії Крушельницькій Д. Павличко:

«Уклін тобі, Велика Соломіє!

Ми від твоїх негаснучих щедрот

Міцнішими стаєм: живе і гріє

Твоє ім'я, як пісня, як народ!».

Перед Соломією схилялися відомі співаки світу: Е. Карузо, М. Баттістіні, Т. Руффо, Ф. Шаляпін, а також О. Мишуга, М. Менцинський, Я. Решке, А. Дідур та багато інших. «Незрівняна, обдарована з прекрасним голосом з могутнім звуком – то з ніжним, то трагічним. Як згадувала її сестра Ганна: «могла вивчити оперну партію за 2–3 дні, володіла віртуозною технікою, яскравим драматичним обдаруванням» (Соломія Крушельницька: Спогади, 1978 :6). Перед співачкою відкривається безмежний світ сцени та оперного простору, а розпочинається все з Львівського театру, де вона дебютує в опері «Фаворитка» Доніцетті у ролі Леонори. У тому ж році співачка вирушила до Мілану, де удосконалювала своє мистецтво під керівництвом Ф. Креспі. У Відні також почала вивчати та опановувати найскладніший вагнерівський репертуар.

Багато працювала над загальним розвитком себе як особистості та становлення неповторного стилю трактування оперного образу, який був притаманний лише їй. Виступала на багатьох оперних сценах світу, зокрема у 1898–1902 у Варшаві, щорічно відвідуючи Петербург. Перші грамплатівки з її голосом було випущено саме у Варшаві. До наших днів зберігся запис її голосу у романсі П. Тості «Знов побачу тебе», який був присвячений співачці.

З 1902 року з постійним успіхом гастролювала у Парижі, Неаполі, Брешиї, Генуї, Мілані (1905 у «Ла Скала» під керівництвом диригента А. Тосканіні) та в інших містах Європи і світу (Кремона, Трієст, Одеса, Буенос-Айрес) тощо. Слава її вокальної майстерності набула апогею. Вона була глибоким інтерпретатором творів К. Монтеверді, К. Глюка, В. Моцарта, М. Мусоргського, Р. Вагнера. Не кожна оперна співачка може вразити репертуаром у більш ніж 60 партій, у тому числі драматичного та ліричного

амплуа, зокрема: Татьяна, Ліза, Чіо-Чіо-Сан, Галька; Ганна («Страшний двір» Монюшка); Аїда, Дездемона, Рахіль («Донька кардинала» Галеві), Джоконда («Джоконда» Поньєллі), Ельза, Єлизавета («Лоенгрін», Тангейзер» Р. Вагнера), Саломея, Електра в операх Р. Штрауса та ін. Її артистичне чуття та обдарування на сцені, синтезуючись з голосом феноменальної сили звучання дозволили музичним критикам порівняти її виконання з провідними співаками тієї історичної доби, а саме Ф. Шаляпіна, Е. Карузо, М. Баттістіні.

«Соломія є, безперечно, вагомою артисткою сучасної доби», – так про співачку писали у 1902 році французькі журнали, варшавські часописи «Тиголгк польські», «Ехо», «Кур'єр варшавський», «Век» називали її творчість винятковим явищем в історії опери і підкреслювали, що вона всього досягла завдяки безперервній праці. У 1908 році в газеті «Мессаджеро» була дана найвища оцінка виконавській майстерності С. Крушельницької. А італійській журнал «Театро» видрукував фотографії артистки в ролях Ізольти та Чіо-Чіо-Сан. Останній образ взагалі став всезагальним тріумфом Крушельницької – її виконання стало сенсацією після провальної прем'єри опер. Як згадувала сама видатна актриса, «публіка закидала нас квітами, скандувала, кричала від захоплення. Пуччині буквально влетів до моєї гримувальної з величезним букетом квітів. Він подякував мені за успіх» (Герета, 1978: 337).

Фото 2. Крушельницька і Д. Пуччіні

На творчому шляху Крушельницькій допомагали М. Павлик. І. Франко, О. Кобилянська, Д. Січинський (Герета, 1978: 78), В. Стефанік. На 60-річчя Василя Стефаніка Крушельницька виконала його улюблену покутську пісню «У сусіда».

В одному з листів М. Павлика до М. Драгоманова читаємо про пророчі перспективи її серед русинів, як патріотки та свідомої українки, що обов'язково відіграє вагомую роль у популяризації національної культури. Відомим є факт (лист до І. Франка), що співачка допомагала матеріально редакції газети «Громадський голос». У сердечну дружбу переросло знайомство співачки з І. Франком. Є фотографія, яку вона подарувала великому Каменярю.

Фото 1. Світлина, подарована Івану Франку

Уже наприкінці 1890-х, під час візиту до Львова, Крушельницька часто відвідувала родину Франків. Ці цікаві та творчі зустрічі, наповнені численними розмовами про мистецтво та літературу, закінчувалися міні концертами-імпровізаціями. Як згадував син Франка Тарас, Соломії із великим задоволенням акомпанувала мама і дружина І. Франка Ольга Федорівна. В репертуарі співачки входили пісні М. Лисенка на слова Франка, а саме: «Місяцю-князю», «Не забудь юних днів», «Чого являєшся мені у сні».

Перебуваючи за кордоном, Крушельницька не переставала листуватися з великим Каменярем. У музеї Соломії Крушельницької зберігається

лист до відомого фольклориста та громадського діяча Володимира Гнатюка з проханням передати І. Франкові з нагоди 25-річчя його літературної діяльності риг достатку. Цей дарунок зберігається нині у музеї І. Франка у Львові. Таким чином, життя Соломії – це коштовне мереживо дружніх взаємин з багатьма найвидатнішими діячами української та світових культур. А ще співачка мала благородну душу, чого тільки вартує її запрошення на виставу «Гальки» колишньої примадонни Вільнюського театру, віддання їх почестей та матеріальна підтримка всіма забутої зірки.

Наприкінці 1890-х років слава С. Крушельницької сягнула за океан. У 1897 році її запросили в столицю Чілі – Сантьяго. На знак прихильності до її таланту після вистави дирекція театрів випускала білих голубів. Наприкінці року велика співачка повертається до Італії, де виступає в опері «Богема» Д. Пуччіні в Пармі, що викликало захоплення публіки. Наступним успіхом був концерт в Бергамо на честь композитора Г. Доніцетті і заслужена ювілейна медаль. У 1898 року пік слави Соломії – її запрошено до театру «Театро Сочале» в місті Удіне та прославленого «Ла Скала» в Мілані. Ім'я співачки стає відомим на весь світ. Про неї пишуть найсолідніші видання Європи, Америки. Тож свій вибір Соломія зупинила на імпресаріо Варшавського оперного театру – з 1898 по 1902 рр. 30 ролей і визнання найкращою виконавицею в польських класичних операх С. Монюшка, В. Желенського та З. Носковського. Найчастіше, 76 разів, у Варшаві С. Крушельницька виконувала роль Графині в однойменній опері С. Монюшка. У той час надзвичайною популярністю користувалася поштова листівка із зображенням артистки.

В 1902 році відбувся паризький показ опери «Лоенгрін» Р. Вагнера. Захоплення грою та співом Крушельницької висловлює преса, зокрема журнали «Сторіччя», «Ревю д'Арт Драматік» (Франція), «Дон Марціо», «Коррієре» (Італія), «Ле журнал де Наплес» (Неаполь), «Ла Богема», газети «Пунгальо», «Кур'єр львівський», «Ілюстрований музичний календар», «Тірсо».

Великий концертний тур містами Західної України в 1920-х роках (Львів, Тернопіль, Коломия, Станіслав, Стрій, Бережани) був благодотворним для співачки. Вона прагнула співати до свого народу на рідній землі. Цікаві спогади про цей період життя співачки залишив Б. Дрималик – постійний акомпаніатор її виступів у Галичині, а згодом концертмейстер у Львівській державній консерваторії імені М. Лисенка. Так, у Бережанах було написано у місцевій газеті про концерт Соло-

мії як видатну подію: «Після того, як артистка проспівала пісні Лисенка «Тебе, моя любко єдина» і «Коли настав чудовий май», то бережанська громадськість закидала її квітами і піднесла лавровий вінок» (Славетна співачка, 1956: 28).

У репертуар С. Крушельницька включала твори українських композиторів (М. Лисенка, С. Людкевича, О. Нижанківського, А. Вахнянина, Д. Січинського, В. Матюка та ін.). З М. Лисенком її пов'язували тісна дружба та листування. Відомо, що бажаючи виявити подяку за пропаганду народних пісень і своїх творів М. Лисенко присвятив їй кілька кращих вокальних перлин, серед них: «Я вірую в красу», «Хіба тільки рожає цвісти?», «Не забудь юних днів», які він надіслав до Італії, де артистка тоді перебувала. Композитор шкодував, що життя українських митців потребує примушених мандрів далекими світами, а не проходить на рідній землі.

У середині 1920-х роках співачка залишає оперну сцену та присвячує себе камерному виконанню вокальних творів та цікавим гастролям по світу. Її візитівкою на цих зустрічах були українські народні пісні та твори українських композиторів С. Людкевича, Д. Січинського, О. Нижанківського, П. Гайворонського, С. Людкевича, М. Лисенка.

У 1897 та 1911 роках співачка виступила на концертах пам'яті Тараса Шевченка, Маркіяна Шашкевича. У свій час її також називали «найглибшою і поетичною виконавицею творів Тараса Шевченка і народних пісень» (Віночок Соломії Крушельницької, 1992: 11). Весною 1928 року С. Крушельницька взяла участь в США у щорічних Шевченківських вечорах. Це було справжнє мистецьке свято. Крушельницька була одним із найкращих інтерпретаторів творів українських композиторів на тексти Т. Шевченка: «Якби мені, мамо, намисто», «Нашо мені чорні брови», «Ой одна я, одна», «Туман, туман долиною» М. Лисенка, соло в кантаті «Б'ють пороги» М. Лисенка, «Один у другого питаєм» Д. Січинського, та дуєт (з М. Менцинським) у кантаті «Хустина» Г. Топольницького (Шевченківський словник, 1976:332). Як наслідок – популярність артистки в США була великою. А фірма «Колумбія» наприкінці 20-х років випустила кілька грамофонних платівок із записами українських народних пісень у її виконанні. Також співачкою зацікавилися американська грамофонна фірма «Asch Recording studios».

У 1939 році Крушельницька вирішила відвідати Львів, і у зв'язку з початком Другої світової війни вже не змогла покинути міста. З 1944 року

співачка працює у Львівській консерваторії і проявляє себе талановитим педагогом. Вона віддала свій досвід та талант вихованню юних оперних співаків. Учні згадували, що як педагог С. Крушельницька сідала за фортепіано та, акомпануючи собі, співала з любов'ю українські пісні «Зелена рута», «Віють вітри», «Вівці мої, вівці», кожна з яких була високохудожнім твором. Соломія Амвросіївна була безмежно закохана в народну пісню, яка служила їй джерелом наснаги і натхнення.

Останній концерт співачки відбувся 1949 року у Львівській консерваторії. Її акомпанував талановитий концертмейстер Б. Дрималик. Тоді вона заспівала пісню «Родимий краю, село родиме». Ця пісня – спогад про давні юнацькі роки та ностальгія за рідним краєм. Померла С. Крушельницька 16 листопада 1952 року. Як писав М. Рильський, «ім'я Соломії Крушельницької належить до імен світової слави...» (Славетна співачка. Спогади і статті про Соломію Крушельницьку, 1956 : 4).

С. Крушельницькій встановлено пам'ятник у Тернополі. Її ім'я присвоєно Львівському державному академічному театру опери та балету (2001), Тернопільському музичному училищу (1963), Львівській спеціалізованій музичній школі (1963). У кількох містах України її іменем названо вулиці. У 1989 році у будинку Крушельницької у Львові відкрито меморіальний музей, встановлено меморіальну дошку.

У Відділі музичних фондів НБУВ зберігається автограф Петра Медведика упорядника збірника «Віночок Соломії Крушельницької». Учений також (разом з О. Смоляком) упорядкував збірку «Народні пісні з села Соломії Крушельницької (записані в селі Біла Тернопільського району Тернопільської області)» у 1993 році. Народні пісні села Білої була тим чудодійним джерелом, яке з дитинства виховувало і розвивало великий талант двох сестер, оперних та камерних співачок Соломії та Ганни Крушельницьких. Збірник укладено із записів різного часу. Від корінних жителів села Біла П. Медведик та О.Смоляк зібрали і записали мелодії, серед яких були і нотатки Антона Крушельницького 1890 року, його сестри Емілії Крушельницької 1897 року (Народні пісні з села Соломії Крушельницької, 1959: 7).

Цінними матеріалами фондів НБУВ є грамплатівки фірми з опери «Adriana Lecouvreur» (уривки) *Ciléa* ; Soprano Salomea Krusceniski con accomp. a Grande Orchestra, Milano. – Milano : Società Italiana di Fonotipia, рік запису 1907. Читачі можуть долучитися до вивчення народних пісень з сел Білявинці, Осівці, Старі Петликівці Бучацького району Тернопільської області. Виходу у світ цієї книги сприяв Благодійний фонд «Соломія». Для вока-

лістів буде цінним збірник «З репертуару Соломії Крушельницької, упорядник І. Майчик (1971).

У музеї театрального, музичного та кіномистецтва України (м. Київ) є окремий виставковий стенд, присвячений творчості видатної співачки. Поряд з ним – скульптура роботи Луки Біганича, яка увічнила Крушельницьку в образі Аїди із однойменної опери Дж. Верді. З 1991 року засновано Міжнародний конкурс оперних співаків імені С. Крушельницької. У 1982 році Київська кіностудія імені Олександра Довженка присвятила пам'яті співачки фільм «Повернення Батерфляй». На сторінках книги «Соломія Крушельницька. Хроніка 1893–1920 рр. – світлини, поштівки, цитати–висловлювання, які допоможуть читачу долучитися до славетних принципів землячки на її шляху до мистецьких вершин.

Соломії Амвросіївни присвячено роман-біографію В. Врублевської (1979), драму-легенду Б. Мельничука та І. Ляховського (1994), балет М. Скорика «Повернення Батерфляй» (2006) за мотивами опери Дж. Пучіні «Чіо-Чіо Сан». Портрет Крушельницької написав Л. Немчинський. Чудовий сонет присвятила співачці відома аргентинська поетеса В. Окампо.

На превеликий жаль, під час радянсько-німецької війни було зруйновано садибу батьків співачки у селі Біла. Уцілів лише житловий будинок, який згодом було відремонтовано та відкрито школу імені С. Крушельницької і встановлено меморіальну дошку до 90-річчя з дня народження. Там, як і у Львові, було відкрито персональний музей. В основу його експозиції лягли фотографії, особисті документи, афіші, програми, запрошення, листи, спогади сучасників, сценічні прикраси тощо.

Висновки. Отже, співачка у роки розквіту свого таланту не мала рівних за майстерністю виконання. Її чудовий голос, бездоганна техніка та акторська чарівність викликали ентузіазм публіки, захват, який важко відтворити на папері. Але всі свої сили і серце Крушельницька віддавала музиці, не залишаючи вільного часу для себе. Як пише автор-біограф Крушельницької В. Врублевська, «тільки той, хто пройде шляхами Соломії, намагаючись відтворити її славний шлях, по-справжньому зрозуміє чари та небезпеку тієї дії, яку ми називаємо служіння мистецтву» (Врублевська, 1986: 350). Поетично-романтичне бачення образу Соломії, родинне та творче оточення, шлях до мистецьких вершин стало присвятою багатьох віршів, скульптур, музичних творів її сучасників. А життєвий і творчий шлях манить до себе науковців для розкриття нових сторінок з біографії співачки, є широким полем наукових розвідок і відкриттів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Віночок Соломії Крушельницької: Поезії і музичні твори. Висловлювання визначних діячів культури. Репертуар співачки / Відділ культури Терноп. облвиконкому; Обл. від-ня укр. фонду культури ; Білецький мемор. музей С. Крушельницької ; збір. і упоряд. П. Медведик. Т. : ВПК «Збруч», 1992. 128 с.
2. Врублевська В.В. Соломія Крушельницька: роман-біографія / передм. О. Гончара. К. : Дніпро, 1986. 358 с.
3. Герета І.П. Музей Соломії Крушельницької: нарис-путівник. Львів : видавництво «Каменяр», 1978. 93 с.
4. Зелінський О. Безсмертя співу. «Жовтень», 1973, № 9.
5. Крушельницька Соломія. Т.1. А. Шевченківський словник. Мол. Київ : Вища школа, 1978. С. 332.
6. Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові: історичний путівник / Муз.-мемор.музей С.Крушельницької у Львові ; відп. ред. І. Криворучка. 2-е., змінене та доповнене. Львів : Кварт, 2010. 61 с.
7. Народні пісні з села Соломії Крушельницької, записані в селі Біла Тернопільського району, Тернопільської області. /упор: П. Медведик, О. Смоляк. Тернопіль «Збруч», 1993 р. 190 с.
8. Павлишин С. Замечательная украинская певица. СМ, 1959. № 2.
9. Оперний світ Соломії Крушельницької: путівник по операх з репертуару співачки / Муз.-мемор. музей С. Крушельницької у Львові ; упоряд. М. Зубеляк ; передм. О. Козаренка-Львів : Апріорі, 2018. 184 с.
10. Славетна співачка. Спогади і статті про Соломію Крушельницьку. Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1956. 94 с.
11. Світ Соломії Крушельницької. Терноп. ін-т нац. відродження ; Обл. від-ня фонду культ. ; упоряд.: П. Медведик, О. Смоляк. Т. : Збруч, 1993. 190 с.
12. Соломія Крушельницька. Хроніка 1893-1920 рр. Муз.-мемор. музей С. Крушельницької у Львові; автор-упоряд. Д.Білавич. Львів : Раст-7, 2019. 240 с.
13. Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. У 2 ч. Ч. 1. Спогади / Вступ. ст., упорядкув. і прим. М. Головащенко. Київ, 1978. 398 с.

REFERENCES

1. Vinochok Solomii Krushelnytskoi: Poezii i muzychni tvory. Vyslovliuvannia vyznachnykh diiachiv kultury. Repertuar spivachky [Wreath of Solomiya Krushelnytska: Poetry and music. Sayings of prominent cultural figures. Singer's repertoire] / Viddil kultury Ternop. oblvikonkomu; Obl. vid-nia ukr. fondu kultury; Biletskyi memor. muzei S. Krushelnytskoi; zibr. i uporiad. P. Medvedyk. T. : VPK «Zbruch», 1992. 128 p. [in Ukrainian].
2. Vrublevska V.V. Solomiia Krushelnytska: roman-biografii [Solomiya Krushelnytska: novel-biography] / peredm. O. Honchara. K. : Dnipro, 1986. 358 p. [in Ukrainian].
3. Hereta I.P. Muzei Solomii Krushelnytskoi: narys-putivnyk [The Museum of Solomiya Krushelnytska: an essay-guide-book]. Lviv: vydavnytstvo «Kameniar», 1978. 93 p. [in Ukrainian].
4. Zelinskyi O. Bezsmertia spivu [Immortality of singing]. «Zhovten», 1973, № 9. [in Ukrainian].
5. Krushelnytska Solomiia. [Krushelnytska Solomiya]. T. 1. A. Shevchenkivskyi slovnyk. Mol. Kyiv : Vyshcha shkola, 1978. S. 332 [in Ukrainian].
6. Muzychno-memorialnyi muzei Solomii Krushelnytskoi u Lvovi: istorychnyi putivnyk [Musical and Memorial Museum of Solomiya Krushelnytska in Lviv: Historical Guide]. / Muz.-memor.muzei S. Krushelnytskoi u Lvovi ; vidp. red. I. Kryvoruchka. 2-e., zminene ta dopovnene. Lviv : Kwart, 2010. 61 p. [in Ukrainian].
7. Narodni pisni z sela Solomii Krushelnytskoi, zapysani v seli Bila Ternopilskoho raionu, Ternopilskoi oblasti. [Folk songs from the village of Solomiya Krushelnytska: recorded in Bila Village, Ternopil region]. / upor: P. Medvedyk, O. Smoliak. Ternopil «Zbruch», 1993 r. 190 p. [in Ukrainian].
8. Pavlishin S. Zamechatelnaya ukrainskaya pevitsa. [The remarkable Ukrainian singer]. SM, 1959. № 2. [in Russian].
9. Opernyi svit Solomii Krushelnytskoi: putivnyk po operakh z repertuaru spivachky [The opera world of Solomiya Krushelnytska: a guide to the operas on the repertoire of the singer] / Muz.-memor. muzei S. Krushelnytskoi u Lvovi; uporiad. M. Zubeliak; peredm. O. Kozarenka-Lviv: Apriori, 2018. 184 p. [in Ukrainian].
10. Slavetna spivachka. Spohady i statti pro Solomiiu Krushelnytsku. [The glorious singer. Memories and articles about Solomiya Krushelnytska]. Lviv: Knyzhkovo-zhurnalne vydavnytstvo, 1956. 94 p. [in Ukrainian].
11. Svit Solomii Krushelnytskoi [World of Solomiya Krushelnytska] ; Ternop. in-t nats. vidrozhennia; Obl. vid-nia fondu kult.; uporiad.: P. Medvedyk, O. Smoliak. T. : Zbruch, 1993. 190 p. [in Ukrainian].
12. Solomiia Krushelnytska. Khronika 1893–1920 rr. [Solomiya Krushelnytska. Chronicle of 1893–1920]. Muz.-memor. muzei S. Krushelnytskoi u Lvovi; avtor-uporiad. D. Bilavych. Lviv : Rast-7, 2019. 240 p. [in Ukrainian].
13. Solomiia Krushelnytska. Spohady. Materialy. Lystuvannia. [Solomiya Krushelnytska. Memoirs. Materials. Correspondence]. U 2 ch. Ch. 1. Spohady. Vstup. st., uporiadkuv. i prym. M. Holovashchenka. Kyiv, 1978. 398 p. [in Ukrainian].